

Antoinette Vlieger

Ver van mijn bed

Avonturen op het Arabisch Schiereiland

2013 Prometheus Amsterdam

WOORD VOORAF

Ik weet nog steeds niet of Allah bestaat. Als wetenschapper moet ik toegeven dat het bewijs ervoor schittert door afwezigheid. Al in de kerk, bij de kindernevendienst, verbaasde ik me erover dat God almachtig was en ook oneindig goed, maar niets deed aan de ellende in deze wereld. 'Gods wegen zijn ondoorgroendelijk' was voor mij geen antwoord, net als de toevoeging dat het bij religie niet om feiten ging, maar om geloof. Want wat was dan het verschil tussen het geloof in God en geloof in Sinterklaas?

'Hoe kan de sint in hemelsnaam door verwarmingsbuizen cadeautjes brengen?'

'Sints wegen zijn ondoorgroendelijk.'

Als puber concludeerde ik dat God toch hooguit een ventje kon zijn dat een aquarium had gebouwd en zijn interesse was kwijtgeraakt nu de boel dichtgroeide met algen. Ik nam een baantje op zondagochtend in de keuken van een gesticht, met de mededeling aan mijn moeder dat iemand die gekken nu eenmaal te eten moest geven. Zo kon ik van het geld, verdiend op het toch al verloren dagdeel, de kroeg in.

Vrienden denken daarom veelal dat ik overtuigd atheïst ben, maar dat is niet het geval. Mijn hele leven hangt namelijk aan elkaar van bizarre toevalligheden. Ik verloor mijn rijbewijs in Marokko en kreeg het driehonderd kilometer verderop in een restaurantje van een Fransoos retour, dat soort dingen. Mijn oudtante met korsakov vertelde huilend dat haar dochter was overleden, nog voordat iemand van het ongeluk gehoord had.

Ik voelde op een avond intuïtief aan dat ik beter niet alleen kon zijn, belde de meest stabiele vriend die ik had of ik langs mocht komen en kreeg vervolgens in zijn bijzijn het bericht dat mijn vader was overleden. Wat moet je als kritisch denker met dit soort gebeurtenissen? Ten eerste kon het toeval zijn natuurlijk, al was dat emotioneel lastig te accepteren. Kon het zo zijn dat de mens qua DNA niet geprogrammeerd was om toeval te aanvaarden? Ikzelf heb er altijd moeite mee gehad, of het nu pech of geluk was dat zich op een onwaarschijnlijke manier in mijn leven opstapelde.

De tweede mogelijkheid was dat er toch een soort sturende kracht bestond, wiens wegen ondoorgrondelijk waren. Bij catechisatie was me geleerd dat geen mus van het dak viel zonder Gods wil. Alles is voorbeschikt of zoals moslims het uitdrukken, *maktub*, het staat geschreven. Coelho's wereldwijde bestseller *De alchemist* over de zoektocht naar een schat, naar geluk en bestemming in de woestijn, had ik afgedaan als spiritueel gewauwel. Maar het gevoel dat er een verhaal school achter de rauwe werkelijkheid van alledag, was mij bekend. Sterker nog, ook ik voelde me aangetrokken tot die zandbak, zonder dat ik kon uitleggen waarom. Zelf was ik net als Coelho's herdersjongen bij de piramides in Egypte beland en later in Mali, Mauritanië en Algerije. Ik vroeg me altijd af wat ik daar deed – en ging telkens weer.

De derde mogelijkheid was dat er een ander logisch antwoord bestond, maar dat wij onnozele mensen het nog niet ontdekt hadden, zoals we lang het bestaan van virussen over het hoofd hadden gezien en in magie hadden geloofd. In dat geval zou meer onderzoek vanzelf tot de juiste antwoorden leiden.

Mijn behoefte aan plausibele antwoorden op dergelijke vragen was altijd groot geweest en het verbaasde daarom niemand dat ik wetenschapper werd, onderzoeker aan de juridische faculteit van de Universiteit van Amsterdam. Maar de manier

waarop ik in dit specifieke onderzoek rolde, blijft toch bizar. Ik was met ander onderzoek begonnen, toen mijn hoogleraar onverwacht overleed. De afdeling personeelszaken wilde me daarop eigenlijk ontslaan, maar gelukkig ontfermde een collega-hoogleraar zich over me. Wel stelde hij voor dat ik iets anders zou gaan doen, iets over het ontslagrecht. De meesten van mijn collega's zouden de kans met beide handen hebben aangegrepen. Ze zouden nu, samen met de hoogleraar in kwestie die inmiddels in de SER zit, het ontslagrecht herschrijven en een glansrijke carrière tegemoet gaan. Ik antwoordde dat als ik me vijf jaar lang met dat technische geneuzel moest bezighouden, ik halverwege uit verveling van het dak zou springen. Lachend stak hij daarop mijn cv in zijn tas. We moesten er allebei maar een weekje over nadenken.

Dat weekend zat hij bij de balletles van zijn dochter toevallig naast een hoogleraar antropologie, die onderzoek deed in het Midden-Oosten. Zij vertelde dat daar veel misging met dienstmeisjes, vroeg of hij een jurist kon sturen voor onderzoek. Hij trok mijn cv uit zijn tas, zag dat ik behalve rechten ook antropologie had gestudeerd, Arabisch en politicologie van het Midden-Oosten. Ik was ervoor geknipt, besloot hij. De maandag daarop stelde hij voor dat ik onderzoek zou gaan doen naar dienstmeisjes op het Arabisch Schiereiland. Zonder een moment van twijfel stemde ik in. Ik was de perfecte kandidaat.

Wetenschappers zeggen altijd dat hun resultaten waar zijn, omdat iemand anders bij dezelfde vraag en met dezelfde methoden tot hetzelfde antwoord zou zijn gekomen. Ze vergeten altijd erbij te zeggen dat de kans niet zo groot is dat een andere wetenschapper exact dezelfde vraag zou hebben gesteld en bovendien voor dezelfde methoden zou hebben gekozen. Wie wij zijn, beïnvloedt op die manier dus toch onze resultaten en mijn eigen onderzoek vormt daar geen uitzondering op. De meeste andere wetenschappers zouden niet tot hetzelfde resultaat zijn

gekomen als ik, omdat ze gewoon nooit gegaan zouden zijn. Hoeveel mensen zouden met hun blonde hoofd vrijwillig naar een land gaan waar vrouwen zich van top tot teen moeten bedekken, om daar in een van de meest vileine dictaturen op aarde onderzoek te doen naar misbruikte dienstmeisjes? Om daar zonder twijfel mee in te stemmen, moet de woestijn een onverklarebare aantrekkingskracht op je hebben. Daarvoor moet je, in een tijd dat de islam met achterdocht bekeken wordt, opgevoed zijn door een flink gereformeerde moeder die tegelijkertijd als sociologe het nut van religie uitlegde. Daarvoor moet je verwekt zijn in de nacht dat je vader thuiskwam van een klus op het Arabisch Schiereiland. Daarvoor moet je met zo veel nieuwsgierigheid behept zijn, dat je als kind al over het dak klom om de hypothese te testen dat men inderdaad via het dakraam in een andere kamer kan komen. En ook moet je jezelf misbruikt of gediscrimineerd hebben gevoeld, voordat het lot van anderen ertoe doet. Daarom is het bizar dat het verzoek om onderzoek te doen naar dienstmeisjes in Saoedi-Arabië en de Emiraten bij mij terecht kwam. Predestinatie? Doet Allah dan toch iets aan de ellende op aarde? Dan kunnen we hem hooguit verwijten dat hij wat omslachtig te werk gaat.

Ik had mijn hoogleraar wijsgemaakt dat een uitgewerkt researchplan met sub-hypothesen en een tijdspad niet tot de mogelijkheden behoorde. Er was zo weinig onderzoek gedaan naar deze dienstmeisjes, dat ik maar gewoon ter plekke moest uitproberen wat ik boven tafel zou krijgen. Een open vizier, gezond verstand en creativiteit zouden me vanzelf naar de juiste antwoorden leiden. Dat geloofde ik indertijd oprecht, maar nu ik op mijn eerste onderzoekslocatie gearriveerd was, voelde ik me vooral een impulsieve kip zonder kop. Ik had werkelijk geen idee waar ik moest beginnen.

Via internet had ik een kamer gehuurd in een oudere, ommuurde villa, op loopafstand van het strand van Dubai. Het was zo'n Mallorca-woning: plat dak, witgepleisterde muren en betonnen balkons. Ik had mijn koffers uitgepakt en de kamer, die in januari nog koud aanvoelde, een beetje ingericht. Mijn kleren hingen keurig in de kast. Het plankje boven mijn bureau was gevuld met Arabische woordenboeken en wetenschappelijk werk over het Midden-Oosten. Het opnameapparaatje lag klaar, alsook mijn eerste notitieboekje, en natuurlijk een reisgids om me op het spectaculaire nachtleven te kunnen storten.

Mijn blik ging de kamer rond om te zien of ik nog iets kon opruimen of klaarleggen. Langzaam drong het tot me door dat ik echt geen benul had van wat ik die dag kon gaan doen. Het leek zo makkelijk om twee miljoen buitenlandse dienstmeisjes te onderzoeken, maar waar zou ik hen kunnen vinden? Als ze geluk hadden, mochten ze onder begeleiding naar een super-

markt, maar de meesten mochten letterlijk twee jaar lang de deur niet uit. Besluiteloos scharrelde ik door het huis. Drie koppen koffie en geen enkel helder inzicht verder, besloot ik toch maar op pad te gaan. Zo stond ik even later langs de weg, hield vertwijfeld een taxi aan. De vermoedelijk Pakistaanse chauffeur bekeek me eerst afwachtend in zijn achteruitkijkspiegeltje, draaide zich toen ongeduldig naar me om.

‘Waarnaartoe, *madam*?’

Misschien kon ik door jetlag en warmte nog niet zo goed nadenken, overwoog ik. Een dagje relaxen zou vast helpen. In de stoffige hitte van het Midden-Oosten vormen vijf sterrenhotels altijd oases van frisheid, dus zei ik:

‘Het Hilton of zo? Welke grote hotels zitten hier in de buurt?’

Zo hing ik even later in een fauteuil in de lobby, in een poging te genieten van mijn macchiato met chocolaatjes. Nietsdoen was nooit mijn grootste talent geweest. Dat krijg je door een opvoeding met credo’s als: ‘In het zweet des aanschijns zult gij uw brood verdienen.’

Al snel trok een vrouw verderop mijn aandacht. Ze droeg het traditionele zwarte gewaad, de *abaya*, met een sluier strak om haar hoofd gebonden. Het vreemde was dat ze de serveerster aansprak met een zwaar Amerikaans accent. Bovendien dacht ik van een afstand te zien dat haar ogen blauw waren. Ik veegde al mijn moed bij elkaar.

‘Sorry, ik ben nieuw in de stad. Ik ken nog niemand...’

Ze bleek inderdaad Amerikaanse, maar sinds jaar en dag getrouwd met een Emirati.

‘Ik ontmoette hem op de universiteit. Hij had een bos donkere krullen en van die lange wimpers. Zo mysterieus! Ik was op slag verliefd.’

Na afronding van haar studie was Sophia, zoals ze zich inmiddels had voorgesteld, met hem meegegaan. Ze was liefdevol opgenomen door zijn familie en had hem vijf kinderen geschon-

ken. Ze had zich bekeerd tot de islam en Dubai was nu haar thuis.

‘En jij? Ben je op vakantie, of zit je man hier voor werk?’

Ik vertelde met enige trots dat ik hier gekomen was voor onderzoek naar dienstmeisjes.

‘Er blijken heel wat ruzies te ontstaan tussen die vrouwen en hun werkgevers. Vaak gaat het om echt serieuze zaken als uitbuiting en mishandeling. Ik ben door de Universiteit van Amsterdam hiernaartoe gestuurd om uit te zoeken wat er precies misgaat en waarom.’

‘Dan ben je bij mij aan het juiste adres,’ zei ze prompt. ‘Ik run een opvanghuis voor vrouwen. Het enige opvanghuis hier.’

Stotterend van verbazing over dit onwaarschijnlijke toeval vroeg ik om meer details.

‘Het is natuurlijk een illegaal opvanghuis, want de overheid verbiedt dit, maar ze laten ons tegenwoordig met rust. Wil je het zien?’

Zo snel mogelijk betaalde ik mijn rekening en wandelde achter Sophia aan, richting haar glanzend zwarte Mercedes. Onderweg vroeg ze hoe ik op dit onderwerp gekomen was.

‘Eigenlijk was het gewoon toeval.’

Terwijl we door de chique, haast mediterrane wijk Jumeirah gleden, vertelde ik haar het relaas over mijn baas en de balletles van zijn dochtertje. Om ons heen zag ik enkel dure auto's: jeeps, Maserati's, Porsches. De grasperkjes waren keurig bijgehouden, de stoepen strak betegeld en de terrasjes vol.

‘Hij besloot dus dat ik er geknipt voor was, en toen hij het die maandag aan mij voorlegde, was ik het daar volledig mee eens. Ik stemde direct in.’

Sophia knikte.

‘Goddelijke interventie. Allah wilde dat jij dit zou gaan doen, zoals Allah ook gewild heeft dat wij elkaar vandaag zouden ontmoeten.’

Ik bedacht me dat ik dit onderzoek zelf vooral wilde doen om van alles aan mijn familie te bewijzen, maar ik vond het prima als Allah ook een vinger in de pap zou blijken te hebben. *Mak-tub?* Dat zou het vast makkelijker maken.

2

Het opvanghuis bleek een bouwvallige bungalow, met verf die aan alle kanten loskwam en scheef hangende deuren. Er hing een penetrante geur van koffie, natte handdoeken en luiers. Het huis lag vol met banken, bedden en matrassen, slordig bedekt met vrouwen die enigszins apathisch voor zich uit starden. Het was een mengeling van Afrikaanse en Aziatische vrouwen, maar één zag eruit als een Russische. Aan haar zijde zat een jongetje van een jaar of drie, dat met een soeplepel tegen de muur ramde.

Sophia gaf iedereen een knuffel en vroeg uitgebreid hoe het ging. Vervolgens begeleidde ze me naar haar werkkamer vol oorkondes. Ze schreeuwde iets de gang op, in Arabisch dat voor mij te snel ging, waarna ze in het Amerikaans vertelde over alle buitenlandse organisaties die hun steun betuigd hadden voor haar geweldige werk. Even later kwam een Aziatische vrouw in abaya binnen, met een blad koffie. Ze was klein, maar al wat ouder, gokte ik. Terwijl ze naar ons toe liep, viel het me op dat ze het dienblad niet gewoon droeg, maar tussen haar polsen klemde. Op het moment dat ze het blad op Sophia's bureau schoof, begreep ik waarom. Haar handen waren niets meer dan wat hulpeloze stompjes. De vrouw nam plaats op een stoel aan de muur, staarde naar de grond, zweeg. Sophia legde uit wie ze was: een Indonesisch dienstmeisje, ernstig mishandeld door haar werkgevers.

“Terwijl koudvuur normaal levensbedreigend is, heeft de ziekte haar nu juist gered. Maandenlang heeft ze opgesloten gezeten, geslagen, vernederd. Ze heeft gesmeekt om met haar gebro-

ken vingers naar een dokter te mogen, maar ze mocht pas weg toen de stank van haar verwondingen niet meer te harden was. Helaas was de ziekte toen al zo vergevorderd, dat de dokter negen van haar tien vingers heeft moeten amputeren.'

Sophia schoof me een stapel foto's toe van andere vrouwen met blauwe plekken, open wonden en afdrukken van strijkijzers op hun huid. In razend tempo schreef ik haar woorden over in mijn kladblok, terwijl misselijkheid en woede me overmeesterden.

'De kans dat we zulke rechtszaken winnen is vooralsnog klein. Gevangenisstraf voor de werkgevers is sowieso niet haalbaar, maar een mishandelde vrouw moet toch in elk geval compensatie krijgen.'

Het dienstmeisje zelf leek geen woord van ons gesprek te verstaan. Sophia toonde me intussen krantenartikelen, stukken van internet. Het verhaal was de hele wereld over gegaan. Haar wangen glommen van trots. Ik keek naar de Indonesische, die nog altijd naar de grond staarde. Haar ogen stonden dof. Mijn pen vertraagde.

'En nu? Hoe staat haar zaak er inmiddels voor?'

'Niet best. We zijn bij de hoogste rechter geweest en die heeft haar werkgevers inderdaad vrijgesproken. Ze heeft nu recht op een paar honderd dollar schadevergoeding, maar dat vinden we te weinig. Ik ben dus nu brieven aan het schrijven naar de sjeik van Dubai, dat hij het vonnis van de hoogste rechter moet herzien.'

'Kan ze niet beter zo snel mogelijk naar huis?'

'Nee, ze moet eerst meer geld krijgen.'

Ik wierp nog een blik op het verschrompelde dienstmeisje.

'Wat vindt ze daar zelf van?'

'O, die weet niet dat we allang uitgeprocedeerd zijn. Ze stelt geen vragen meer. Ik heb een gehoorzame baby van haar gemaakt.'